

Dohnal, Josef

Faust nově

Opera Slavica. 2004, vol. 14, iss. 3, pp. 64-65

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117399>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

dobově strnulé až pietní pohledy na dílo (ironie, sebeironie, hra se čtenářem, nikoli jen vážná varující antiutopie – to nám dost chybělo).

O komunikativním aspektu Pasternakovy pozdní lyriky (30.-50. léta 20. století, celkem 137 básní) píše I. V. Romanovová (Smolensk). Všímá si zejména skryté podoby autora a narátora – to by skvěle korespondovalo např. s F. Tjutčevem!). S. M. Antonovová (Grodno) píše o kognitivní interpretaci jazykovém modelu řečového aktu z naratologického aspektu; vynikající je rozbor oxymóronové povahy poezie Vjačeslava Ivanova z pera L. V. Pavlované (Smolensk): oxymóron ani tak nevysvětluje protikladnost lidského bytí, ani se nesnaží smiřovat protiklady, ale nachází v protikladech vnitřní, hlubinnou spřízněnost – je tak nejen uměleckým postupem, ale i ústřední světonázorovou kategorií.

Poněkud mě zklamal jinak vždy vynikající G. K. Kosikov (Moskva) svou zevrubnou informací o strukturní syžetologické poetice ve Francii. Jednak proto, že jde o již starší materiál, jednak pro malé či nulové zření k širšímu strukturalistickému kontextu. Zdá se, že Rusové do Paříže spíše létají, než by tam jezdili pomalu vlakem přes střední Evropu: pak by možná za Rollandem Barthesem, Tzvetanem Todorovem, A.-J. Greimasem, snad i Julií Kristevovou (ostatně jsou to většinou původem cizinci, tedy nikoli rodilí Francouzi) a svými koryfeji v čele s V. J. Proppem, J. M. Meletinským a J. Lotmanem uviděli i si-luety členů Pražského lingvistického kroužku.

Grodněnský sborník je opět dobrá kniha s řadou svěžích pohledů: tento ukazuje na klíčový význam teorie vyprávění, k níž se musíme čas od času – poučení novými metodami – pokorně vracet.

Ivo Pospíšil

Faust nově

Natterer, C.: Faust als Künstler. Michail Bulgakovs *Master i Margarita* und Thomas Manns *Doktor Faustus*. Heidelberg 2004, 258 s.

Mezeru v bádání o faustovské látce u Bulgakova a T. Manna se rozhodla ve své práci zaplnit Claudia Natterer. Vychází při tom s německou důkladností z hodnocení dostupné sekundární literatury, které vytýká především pozitivismus a neschopnost ujednotit se na víceméně jasném stanovisku.

Jedním z jejich základních témat je důvod, proč Goethův Faust prochází v obou studovaných dílech proměnou z vědce–alchymisty v umělce; spojitostí mezi tak rozdílnými profesemi je jí v Mannově díle nalezení společných prvků – pýchy, samoty, odloučenosti od lidí, protestu proti oficiální autoritě; stejně jako věda kdysi i umění nové doby v sobě skrývá démonickou sílu (ostatně, už u Goetha nalézá autorka náznak jeho „básnění“ – viz s. 40 a násl.). V následující pasáži pak zjišťuje, že u Manna je Mefisto postavou spíše nereálnou, výplodem Leverkühnovy horečky a fantazie, zatímco pro Goethova Fausta jde o postavu „reálnou“; také pakt mezi Mefistem a Adrianem je méně přesný, spíše sekularizovaný, genialita je podmíněna nemocí a zákazem kohokoli milovat, třebaže se Adrian pokusil zákaz obejít. Oproti jiným badatelům pak v Mannově románu nachází i další nové interpretační možnosti – tak např. naději na získání milosti skrze lásku a naději, že bůh ocení jeho snažení, jehož výsledkem je jeho dílo.

Druhým sledovaným – a poněkud záhadnějším – dílem je pro autorku *Mistr a Markétka* M. Bulgakova, a to už pro zatím ne zcela jednoznačně definovaný vztah k faustovské tematice. Právě to se stává základním momentem, kterému věnuje pozornost – a kloní se k závěru, že díky řadě rysů (analogická jména, motivy, scény) lze tento vztah považovat za prokázaný. Vychází pak z teze, že Bulgakov „rozdělil“ rysy Gretchen a Fausta mezi více postav a věnuje se objevování společných i rozdílných rysů nejen u Gretchen a Markétky či Fausta a Mistra (pomocí je jí např. i sledování role obrazu umělce v ruském romantismu). Jak pak dokazuje textovou analýzou, faustovskou postavou se mohou rozumět nejen Woland a Bezdomnyj, ale jako „postava“ tu pro Markétku vystupuje i Mistrův román o Pilátovi, který poutá její pozornost více než Mistr sám, resp. román pro ni zastupuje Mistrovu duši – dílo jako by nastupovalo na místo umělce (s. 143-144).

Jako změna tradičního schématu je pak nazírána funkce d'ábelského – jako funkce osvobozující, tedy pozitivní. Inovací je i fakt, že mefistotelovská role je jakoby rozdělena mezi více postav – jeho rysy nesou upovídáný Korovjev, násilný Azazelo i provokující Gella a další postavy. Sám Woland se v románu objevuje jako pokušitel opačného ražení – konfrontuje ostatní postavy se zlem a odměňuje ty, kteří zlu odolají (důkazem je např. jeho představení ve varieté); zlo je přitom chápáno nikoli jako něco *mimo* člověka, ale je založeno *v něm*, je jeho součástí. Poněkud paradoxně tak podle Nattererové Ješua i Woland shodně utvrzují tezi o existenci boha. Woland se chová jako pomocník dobra především vůči Mistrovi a Markétce – oba nakonec zachraňuje a dává Mistrovi vytoužený klid. Ožívuje tak podle autorky monografie dlouhou tradici, kterou v ruské literatuře má téma návratu Krista – spíše ji však jakoby parafrázuje tím, že navrácí d'ábla. Nattererová pak na základě textové analýzy vyslovuje tezi, že Woland je inspirátorem Mistrova románu, resp. že „genializoval“ Mistra a ten román vytvořil (s. 206); tvorba se tak podle ní stává pro Mistra „paktem s d'ablem“ a současně i – podobně jako v Mannově románu – šancí na vykoupení. Nattererová také ukazuje, jak složité se v Bulgakovově románu prolínají jeho fiktivní roviny, když je Mistrovi dovoleno setkat se s Pilátem Pontským – hrdinou jeho vlastního románu, jemuž dává nakonec svobodu.

Monografie Nattererové prokazuje, že autorka velmi dobře zvládla interpretační práci s primárním textem, že se dokázala vyrovnat se sekundární literaturou a že i u tak často analyzovaného díla dokázala najít nové interpretační možnosti. Díky ní tu vystupují další z aspektů, pod kterými lze Bulgakovův mistrovský román nazírat, a to právě ve spojení s faustovskou látkou, resp. na pozadí jejího vývojového posunu v moderní době. Právě přesun do oblasti umění umožnil přidat jí do té doby neznámou dimenzi, kterou konkrétně T. Mann a ještě tvořivěji M. Bulgakov dokázali využít.

Josef Dohnal